

МАКТАБ О'QUVCHILARINI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISHNING O'ZIGA XOS MUAMMOLARI

Xushnazarova Dilshod

*Qashqadaryo viloyati G'uzor tumani MMTB qarashli
69-umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirishning o'ziga xos muammolarini echimini samarali xal qilish, o'quvchilarini kasb-hunar egallashga bo'lgan qiziqishlarini yanada oshirishda maktab psixologining o'rni, vazifalari va zamonaviy psixologik usul va metodlari haqida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy kasblar, qiziqish, iqtidor, kasbiy bilim, yosh hususiyatlari, samarali harakat, individual xususiyatlar, moslashuvchanlik.

Yurtimizda olib borilayotgan barcha islohotlarning eng asosiy maqsadi yosh avlodni har tomonlama yetuk va barkamol qilib tarbiyalash, hamda kelajak uchun mustahkam poydevor qurishdan iborat. Bu poydevor sog'lom, yetuk va barkamol shaxslarni tarbiyalab voyaga yetkazish natijasida yaratiladi.

Zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga yetkazib berish asosida ma'lum faoliyat ko'nikma va malakalarni shakillantirish faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan nazariy va amaliy bilimlar darajasini baholash bugungi kundagi maktab psixologlaridan yuksak mahoratni, o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi. Zamonaviy kasblarning mazmuni, maqsad va vazifalari davrlar o'tishi bilan kengayib borishi natijasida uning shakl va usullari ham takomillashib bormoqda. Hozirda inson faoliyatining asosiy yo'nalishlari ulardan ko'zda tutilgan maqsadlarni to'liq amalga oshirish imkoniyatini beruvchi yaxlit tizimlar, ya'ni texnologiyalarga aylanib bormoqda. Xuddi shu kabi kasb-hunar tanlash yoki egallash ham so'nggi yillarda amaliyotini rivojlantirish ehtiyojlari asosida kelib chiqqan, va hozirda pedagogika, psixologiya fanlarida o'z o'rniga ega bo'lgan keng ko'lamlı serqirra tushunchadir.

Kasb-hunarga yo'naltirish-bu shaxslarga kasb tanlash to'g'risida qaror qabul qilishga yordam beradigan hal qiluvchi jarayon. Bu turli xil kasb-hunar yo'llarini o'rganayotganda shaxslarga ma'lumot, qo'llab-quvvatlash va ko'rsatmalar berishni o'z ichiga oladi. Yo'l-yo'riq jarayonining samarali bo'lishini ta'minlash uchun kasbga yo'naltirish ishlarini tashkil etish juda muhimdir. Maktab psixologlarining kasbhunarga yo'naltirishda qo'llaniladigan turli usullar, erishish mumkin bo'lgan

natijalar va kasb-hunarga yoʻnaltirishning martaba rivojlanishidagi ahamiyati juda katta.

Toʻgʻri kasb tanlash – inson turmushida muhim qadamdir, yosh avlodning butun hayotidagi muvaffaqiyat koʻp jihatdan kasbning qanchalik toʻgʻri tanlanishiga bogʻliq. Kasbni toʻgʻri tanlash har bir maktab oʻquvchisining qiziqishiga, mayliga, qobiliyatiga va imkoniyatlariga mos boʻlishi uchun uning sogʻligʻini, oʻzlashtirishini va hissiyotlarini hisobga olish lozim, bular ijtimoiy foydali va unumli mehnatda hammadan koʻra koʻproq qaror topadi va namoyon boʻladi. Odam bajarayotgan ishlariga ijodiy munosabatda boʻlib, mehnat unumdorligini doimo oshirib borsa, tanlagan kasbga zoʻr qiziqish bilan qarasa, oʻz ishining ijtimoiy ahamiyatini tushunsa, uning qobiliyatlari mehnatda takomillashib borsa, oʻshandagina u mehnatdan qoniqish hosil qiladi va xursand boʻladi, bunday holda har bir shaxs jamiyatga eng koʻp naf keltiradi. Mana shu aytgan gaplardan kasb tanlashning gʻoyat muhim ijtimoiy ahamiyati kelib chiqadi. Kasb-hunarni erkin tanlash juda katta ahamiyatga ega. Odam shugʻullanayotgan ishini yaxshi koʻrsa, bundan u xursand boʻladi, qoniqish hosil qiladi, zoʻr tashabbus koʻrsatadi, toliqmay mehnat unumini oshiradi. Maktab oʻquvchilarining kasb tanlashi ongli zaruriyat boʻlishi va ayni vaqtda jamiyat manfaatlariga mos boʻlib tushishi, yigit va qizlarning kamolot yoʻlida shaxsiy muddaolarini qondirishi lozim. Buning uchun yuksak darajada maʼlumotli boʻlish zarur, hozirgi asrimizda bunday maʼlumotsiz fan-texnika ildam taraqqiy etishi mumkin emas. Mehnat va maxsus malakalarni, kasbga boʻlgan qiziqishlarini shakllantirishning bunday imkoniyatlari obʼektiv zaminga ega boʻlib, voqelikda har kuni amalda oshirilmoqda. Kasbga yoʻnaltirish – bu har bir individning oʻziga xos individual xususiyatlari va mehnat bozorining ehtiyojlarini hisobga olgan holda, oʻz kasbiy oʻrnini topishi uchun shaxsga taʼsir etishning ilmiy asoslangan shakl, usul va vositalar tizimidir. U insonning kasbiy qiziqishi va imkoniyatlari hamda jamiyatning aniq bir kasbiy faoliyat turiga ehtiyojlarining mutanosibligiga erishishga yoʻnaltirilgandir. Kasbga yoʻnaltirishning mohiyat va samaradorlikni baholash koʻrsatkichlariga koʻra ijtimoiy-iqtisodiy kategoriyadir. Kasbga yoʻnaltirishni hal etish vazifalari boʻyicha ijtimoiy-iqtisodiy, tibbiy-fiziologik va psixologik-pedagogik mohiyatga ega muammodir. Kasbga yoʻnaltirish insonning qobiliyati va iqtidorini maqsadli rivojlantirishda, uning kasb mahorati, ish qobiliyati va salomatligini asrashga imkon yaratadi hamda aholini ijtimoiy himoyalash va uning bandligi sohasidagi davlat siyosatining muhim elementlaridan biri sifatida namoyon boʻladi. Kasbga yoʻnaltirish shaxsning mehnat salohiyatidan samarali foydalanish, uning ijtimoiy va kasbiy faolligini oshirish hamda majburiy ishsizlikning oldini olishda muhim rol oʻynaydi.

Kasbga yoʻnaltirish tadbirlari inson tomonidan oʻz kasbiy malakasini oshirishning qulay shakllarini izlash, ijtimoiy-iqtisodiy tashabbuskorlik, intellektual va mehnat

mustaqilligini rivojlantiradi. Kasbga yoʻnaltirish quyidagi qismlarni oʻz ichiga oladi:

Kasbiy axborot, kasbiy maslahat, kasbiy tanlov va saralash, kasbiy moslashish. Kasbiy axborot – maʼlum bir kasbni egallash hohishi boʻlgan shaxsga, turli mutaxassisliklarni egallashning shakl va sharoitlariga, kasbiy malakalarning oʻsish imkoniyatlariga mehnat bozorining holati va ehtiyojiga, kasbiy qiziqishlarning shakllanishiga, shaxsning istak va koʻnikmalariga qoʻyilgan talablar hamda zamonaviy kasblarning istiqboli va mazmuni toʻgʻrisidagi maʼlumotlarni toʻplash, targʻibot qilish choratadbirlaridir.

Kasb-hunar yoʻnaltirish boʻyicha maslahat odamlarga oʻz maqsadlari, kuchli tomonlari va muammolarini aniqlashga va martaba maqsadlariga erishish rejasini tuzishga yordam beradi. Kasbiy tayyorgarlik-bu kasbga yoʻnaltirish ishlarining yana bir muhim usuli. Ushbu usul shaxslarga tanlangan kasblarida muvaffaqiyat qozonish uchun zarur koʻnikma va bilimlarni berishni oʻz ichiga oladi.

Kasbiy tayyorgarlik shogirdlik, amaliyot yoki boshqa turdagi ish oʻrgatish dasturlari shaklida boʻlishi mumkin. Va nihoyat, ishga joylashish-bu kasbiy rahbarlik ishining yana bir usuli boʻlib, u shaxslarni ularning koʻnikmalari va qiziqishlariga mos keladigan ish imkoniyatlari bilan bogʻlashni oʻz ichiga oladi. Kasb-hunarga yoʻnaltirish ishlarining natijalari sezilarli. Shaxslar samarali kasbiy yoʻl-yoʻriq olganda, ular qiziqishlari, koʻnikmalari va qadriyatlariga mos keladigan maʼlumotli martaba qarorlarini qabul qilish ehtimoli koʻproq. Bu, oʻz navbatida, ishdan qoniqish, mahsuldorlik va ularning kareralarida muvaffaqiyatga olib keladi. Bundan tashqari, samarali kasbiy rahbarlik ishsizlik darajasini pasaytiradi, bu esa shaxslar tanlangan kasblarida muvaffaqiyat qozonish uchun zarur koʻnikma va bilimlarga ega boʻlishlarini taʼminlaydi. Kasbiy tanlov va saralash – kasbiy faoliyatning alohida turlariga yaroqlilik darajasini aniqlashga yoʻnaltirilgan shaxsning psixofiziologik xususiyatlari (tanlash) yoki aniq bir kasbga boʻlgan psixofiziologik meʼyoriy talablar (saralash) asosida shaxsni har tomonlama oʻrganish tizimidir. Kasbiy moslashish – ishlab chiqarishda kasbiy faoliyatning ijtimoiy-psixologik va tashkiliy-texnik sharoitlariga shaxsni moslashtirishga, uni muvofaqqiyatli ravishda kasbni egallashi uchun shart-sharoitlarni yaratishga yoʻnaltirilgan choralarning majmuaviy tizimidir.

Xulosa oʻrnida maktabda psixologlarning kasbga yoʻnaltirish ishlarini samarali tashkil etishda oʻquvchilarga toʻgʻri qaror qabul qilishda yordam berish uchun juda

muhimdir. Samarali kasbiy kasb-hunar bir necha usullardan foydalanishni oʻz ichiga oladi, jumladan, martaba baholash, maslahat berish, kasbiy tayyorgarlik va ishga joylashtirish. Kasbiy tanlov natijalari ishdan qoniqish, mahsuldorlik va oʻquvchilarning kelajagida muvaffaqiyatga olib kelishi mumkin. Kasb-hunarga yoʻnaltirish ishlarini takomillashtirish uchun kasb-hunar boʻyicha maslahatchilar,

o'qituvchilar va ish beruvchilar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish zarur. Bundan tashqari, yo'l-yo'riq jarayonining qulayligi va samaradorligini oshirish uchun kasbhunarga yo'naltirishda texnologiyadan foydalanishni rag'batlantirish kerak.

va nihoyat, kasbiy rahbarlik ishlari orqali mahorat yetishmovchiligini bartaraf etish va ijtimoiy va iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish bo'yicha harakatlarni kuchaytirish kerak.

O'quvchilarning bilim olishga va o'zlari qiziqgan kasb yoki hunarni egallashga bo'lgan qiziqish va qobiliyatlarini oshirish va o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish haqida gap yutilganda asosan gap shaxsning ijtimoiy va axloqiy taraqqiyoti va xarakteristikasi haqida boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abduraxmonov F.R., Abdurahomonova Z.E. Kasb psixologiyasi. -T.: 2018. 143-b.
2. Sharipov Sh.S., Davlatov K.N., Salohuddinova G. Kasbga yo'naltirishning ilmiypedagogik asoslari. -T.: 2007. 97-b.
3. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. -T.: 2011. 10-b
4. Abdullaev A. M. (2019). Ishsiz fuqarolarni kasbga tayyorlash tizimini takomillashtirish// Science and Education.
5. Экономика труда: учебник / Под.ред. П.Э. Шендлера, Ю.П. Кокина. -М.: Юрист, 2019.